

ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА В ЙОРДАНІЇ

Питання про природу джерел міжнародного приватного права є таким же складним і суперечливим, як і питання про природу самого міжнародного приватного права. З одного боку, назва права як міжнародного має передбачати, що джерела міжнародного приватного права виявляються лише в міжнародно-правових актах. Але практика це не підтверджує. Відомо, що у всіх країнах шириться тенденція до кодифікації норм, які належать до міжнародного приватного права. Закони про міжнародне приватне право прийняті в Швейцарії, Польщі, Угорщині, Румунії, Австрії, ФРН, деяких інших країнах. Наполегливі пропозиції про прийняття такого закону виходили від радянських вчених в останній період існування СРСР. Зокрема, одним з авторів такої пропозиції був український вчений Василь Кисиль [1]. Таким чином, основним джерелом міжнародного приватного права слід визнавати внутрішнє законодавство. Не випадково Л.А. Лунц називав міжнародне приватне право галуззю радянського права [2]. Про це писав й Г.К. Матвеев [3].

З іншого боку, не викликає сумніву той факт, що інтеграційні процеси у світовому господарстві, а отже у політиці й економіці, привели до появи масиву уніфікованих норм та інститутів, які мають пряме відношення до міжнародного приватного права. Хоча й не зовсім вдала спроба кодифікації у вигляді Кодексу Бустаманте залишила значний слід в теорії і практиці цього права.

Питання, однак, полягає в тому, що являють собою міжнародно-правові акти, які належать до міжнародного приватного права, зокрема різні акти, котрі уніфікують окремі сфери господарсько-економічної діяльності світового товариства: чи продовжують вони залишатися за своєю природою нормами міжнародного приватного права, або, як і всі інші договори, укладені за участю

держав, стають нормами міжнародного публічного права. З рахунком того, що держави укладають між собою договори політичні, економічні, торгові та ін., це говорить на користь публічно-правової природи таких міжнародних договорів, а не приватно-правової.

Всі ці питання так чи інакше стосуються проблеми джерел міжнародного приватного права, тому що визначають, чи належить дане джерело до міжнародного публічного, або міжнародного приватного права. Не ставлячи зараз перед собою метою всебічне дослідження природи міжнародного приватного права та його відмінності, точніше, відмежування від міжнародного публічного, відзначимо, що, мабуть, слід визнати той факт, що розвиток джерел міжнародного приватного права залежить від рівня розвитку всієї правової системи країни. Звичайно, одночасно враховується інтеграція правової системи держави в міжнародно-правову систему, де діють уніфіковані міжнародно-правові акти, у тому числі ті, що належать до міжнародного приватного права. Таким чином, приєднання до Віденської конвенції 1980 р. про міжнародну купівлю-продаж товарів включає державу в розвинуту систему відносин з регламентації угод купівлі-продажу і одночасно полегшує пристосування внутрішнього законодавства як джерела міжнародного приватного права.

Йорданія належить до слаборозвинених країн, над нею й сьогодні тяжіє не таке вже і давніше колоніальне минуле. Крім того, її розвиток гальмувався довготерміновою мимовільною участю в близькосхідному конфлікті. Тому рівень правового розвитку значно відстає від загальносвітового, тим більш європейського. До того ж правова система Йорданії покоїться на устоях і догматах мусульманського права, які вносять значну своєрідність в правові принципи країни. Це визначає характер

загального розвитку міжнародного приватного права як внутрішньодержавного права і обумовлює наявність специфічних джерел.

Природно, поряд з такими специфічними джерелами, властивими Йорданії як теократичній державі [4], в Йорданії діють і традиційні, у тому числі і насамперед Конституція Йорданії. Але найбільше число колізійних норм ми знаходимо в Цивільному кодексі країни.

Конституція Йорданії була прийнята 1 січня 1952 року. Це писана, жорстка конституція, яка складається з єдиного нормативного акта. Вона була прийнята Радою Нації (Верховною Радою Йорданії) і тому враховувала національні і історичні особливості Йорданії, а також монархічну форму правління. Цивільний кодекс був прийнятий 5 січня 1976 року Радою Нації (Верховною Радою Йорданії) і також враховував ісламську прихильність держави. В ЦК Йорданії є 19 статей, що мають пряме відношення до колізійних проблем. Слід звернути увагу насамперед на ст. 11 ЦК, яка проголошує: "Йорданське законодавство є єдиним джерелом, яке регулює і тлумачить правовідносини в разі встановлення правових колізій або в разі необхідності визначення відповідного закону для врегулювання таких колізій". ЦК Йорданії регламентує також коло осіб і правовідносини, на яких поширюють свою дію колізійні норми. Зокрема, ст. 13 встановлює, що громадянський стан особи і її правоздатність визначаються законом тієї держави, громадянином якої вона є (*lex patriae*).

Важливим і природним джерелом міжнародного приватного права Йорданії є міжнародні договори. Хоча договірна практика Йорданії не відрізняється активністю, не можна пройти мимо двох договорів, що грають важливу роль в становленні її міжнародного приватного права. Перший — договір між Йорданією і Ліваном 1954 року щодо координації законодавства двох країн і аналогічний договір, укладений між Йорданією і Організацією Арабських держав (ОАД) в 1985 році.

Разом з тим Йорданія належить до числа держав, котрі встановили пріори-

тет міжнародного договору над внутрішнім законодавством. Це знайшло свій вираз в змісті ст. 24 ЦК Йорданії, згідно з якою при встановленні суперечностей між внутрішнім законодавством і нормами міжнародного договору, коли стороною цього договору є Йорданія, діють норми міжнародного договору. Такий постулат свідчить про прагнення Йорданії до подолання національної і історичної обмеженості і входження її в систему міжнародного товариства.

Норми загального міжнародного права враховуються при формуванні внутрішнього законодавства. Зокрема, бралися до уваги положення Гаазької конвенції від 12 червня 1902 року про врегулювання питань опіки над малолітніми дітьми, ряд віденських конвенцій щодо шлюбно-сімейного законодавства та ін.

Важливим елементом, що формує міжнародне приватне право Йорданії, слугує фікх — специфічне джерело, під яким слід розуміти думку судді, яку він сформулював і висловив у рішенні в тому разі, якщо законодавчої норми з даного питання немає. Фікх грає важливу роль при встановленні співвідношення особистих інтересів та інтересів держави і суспільства для гармонізації цих інтересів у сукупності і принципів міжнародного приватного права. В Йорданії виходять з того, що у суддів країни вельми загострено чуття справедливості і це чуття нерідко формує їх правову позицію, не дозволяючи нормі законодавства розходитися з принципами моралі.

На відміну від фікха судова практика як джерело міжнародного приватного права основана на самих судових рішеннях, котрі, хоча і не творять право, як це відбувається в англосаксонській системі, але суттєво впливають на його формування.

Що стосується звичаїв і принципів, то в юридичній літературі Йорданії між ними немає чіткої відмінності. Визнають, що і те, й інше джерело основане на тривалому застосуванні при наявності переконання в їх правильності. Звичай (принцип) визнається джерелом міжна-

родного приватного права. Але разом з тим немає підстав стверджувати, що звичаї (принципи), котрі сформувався в доктрині Йорданії, повністю відповідають аналогічному уявленню про їх зміст в інших країнах. Оскільки йдеться про міжнародне приватне право, тобто про право, прикликане узгоджувати колізії в законодавстві різних країн, незбіжність звичаю (принципу) з аналогічним принципом в праві іншої держави викликає значні труднощі в їх застосуванні для цілей міжнародного приватного права. Тому, скажімо, відома колізійна норма "форма контракту визначається місцем його здійснення" не слугує перешкодою для йорданського судді у тлумаченні договору відповідно до національних інтересів Йорданії або її суб'єктів права, ігноруючи вимоги міжнародного приватного права. Звичайно, це не полегшує зв'язку Йорданії з зовнішнім світом, а іноді помітно цьому перешкоджає.

Література:

1. Див.: Кисиль В.М. *Правовая реформа в СССР и некоторые аспекты международного частного права // Сов. государство и право. — 1990. — № 1. — С. 98-104. У цьому ж номері журналу була опублікована ще одна стаття: Семёнов Н.П. О целесообразности подготовки закона о международном частном праве. — С. 90-98.*
2. Див.: Луц Л.А. *Развитие советской доктрины по международному частному праву // Сов. государство и право. — 1977. — № 12. — С. 48.*
3. Див.: Матвеев Г.К. *Международное частное право как отрасль советского права // Сов. государство и право. — 1980. — № 6. — С. 51.*
4. *О теократических державах див.: Черкес М.Ю. Держава і релігія в сучасному світі // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. — 1997. — № 3. — С. 114-120.*